

Az EU 2020 Stratégia és a fogyatékos emberek számára hozzáférhető szakiskolai innovációk Magyarországon

SZAUER CSILLA – SCHÜTTLER VERA – SCHMITSEK SZILVIA – FEHÉR ILDIKÓ
szauer.csilla@fszk.hu, schuttler.vera@fszk.hu, schmitsek.szilvia@fszk.hu, feher.ildiko@fszk.hu

Absztrakt

Magyarország az első államok egyikeként a világon ratifikálta azt az ENSZ egyezményt, amely a fogyatékos-sággal élő személyek jogait fekteti le. A cikkben bemutatott programok mindegyike a sajátos nevelési igényű fiatalok életpálya-tervezését segíti elő oly módon, hogy közvetve vagy közvetlenül a szakmaválasztásra, az elhelyezkedésre, munkavállalásra készít fel, ezzel is elősegítve az egyenlő esélyű társadalmi részvételt és a munkaerőpiaci integrációt.

Kulcsszavak: fogyatékkal élők, munkaerőpiac, integráció

Bevezetés

José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke 2009. évi újraválasztásához kapcsolódóan ismertette azt a stratégiát, amely a Közösségek 2020-ig megvalósuló jövőképéhez vezető utat tartalmazza (Barroso 2010). A stratégia a 2010-ben záruló Lisszaboni reformfolyamat értékelésének pozitív és negatív tapasztalataira épül (Európai Bizottság 2010) és annak helyébe lép.

Az EU 2020 stratégia célja a Közösségek fenntartható növekedésének a biztosítása a tavalyi év súlyos gazdasági és pénzügyi válságát követő időszakban. Az Európai Bizottság álláspontja szerint (Európai Bizottság 2009) a válságot követően új, fenntartható szociális piacgazdaságra kell áttérnie az Uniónak, ahol a jólét forrása az innováció és az erőforrások hatékonyabb és környezetbarát felhasználása. Ezen folyamatok legfontosabb inputja pedig a tudás.

A dokumentum alapján a közösségi szintű és tagállami szakmapolitikáknak erősíteni kell a társadalmi kohéziót, reagálniuk kell a munkanélküliség kérdésre és ösztönözniük kell a társadalmi befogadást. Ehhez egészen biztosan szükséges újragondolni

a tagállami oktatáspolitikákat és foglalkoztatáspolitikákat, valamint a hozzájuk kapcsolódó struktúrákat.

Jelen publikáció ehhez a közös gondolkodáshoz kíván hozzájárulni a hátrányos helyzetű és fogyatékos fiatalok szakmatanításának és munkaerőpiaci elhelyezkedésének tekintetében innovatív hazai gyakorlatok ismertetésével.

I. Az EU 2020 stratégia kapcsolata a fogyatékosüggyel

A stratégia három területen irányoz elő tennivalókat, melyek közül különösen a második közvetlenül kapcsolódik a fogyatékos emberek képzési és munkaerőpiaci integrációjának ügyéhez.

1. A gazdasági növekedés tudáson és innováción alapul. Ez azt jelenti, hogy a tagállamoknak javítaniuk kell a K+F kapacitásukat és az innovációs teljesítményüket, valamint jobban ki kell használniuk az info-kommunikációs technológiák előnyeit és létre kell hozniuk a közös digitális piacot.
2. Befogadó és magas foglalkoztatási mutatójú társadalom megteremtése, ahol érvényesül a flexicurity¹ elve. Ez azt jelenti, hogy olyan képzési és munkaerőpiaci környezetet kell teremteni, ahol az emberek elsajátíthatják azokat a képességeket, kompetenciákat, amelyek az újonnan megjelenő munkakörök betöltésére teszik alkalmassá őket.

Szükség van egy Új Munkaerőpiaci Agenda megalkotására, amely lehetővé teszi az egész életen át tartó tanulás lehetőségéhez való egyenlő esélyű hozzáférést, valamint a nem átlagos tanulási képességű tanulók, hallgatók oktatási rendszerekben való sikeres boldogulását. Fontos cél, hogy a munkaerőpiaci kereslet és kínálat találkozzon, és elháruljon minden akadály a munkaerő szabad áramlása elől.

3. Környezetbarát növekedés megalapozása. Ez az jelenti, hogy a Közösségek úgy építsék versenyképes és fenntartható gazdaságaikat, hogy figyelembe vegyék a klímaváltozás és a környezetvédelem szempontjait.

Az EU 2020 Stratégiához, valamint az Unió 2003-2010 időszakra vonatkozó Fogyatékosügyi Akciótervéhez kapcsolódóan a European Disability Forum kezdeményezte egy új egységes, uniós szintű fogyatékosügyi dokumentum megalkotásának a szükséges-ségét. A 2011-2021 időszakra vonatkozó Európai Fogyatékosügyi Paktum (EDF, 2009) elsődleges célja, hogy hosszútávú és konzisztens irányt mutasson a tagállamoknak a fogyatékosügy minden területén, illeszkedve a többségi keretekhez. A Paktum tervezett prioritásai a következők témánk vonatkozásában:

- Egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása mindenki számára az oktatás területén;
- Egyenlő bánásmód és egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása mindenki számára a foglalkoztatás területén, különös tekintettel a szakképzésre, a nyílt munkaerőpiaci elhelyezkedésre, a munka megtartására és a munkakörnyezet ésszerű átalakítására, valamint a korrekt bérezésre és karrierpolitikára;
- A fogyatékos munkaerő szabad áramlásának elősegítése a tagállamok társadalombiztosítási és szociális szolgáltatási rendszereinek összehangolása által;
- A különféle termékekhez és szolgáltatásokhoz, a közlekedéshez, az épített környezethez és az információhoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása a közös

1 Flexicurity: flexibility and security, vagyis rugalmasság és biztonság.

piacon belül hozott egységes szabályozókkal és megvalósítási folyamatokkal, amelyek közvetítik az egyetemes tervezés követelményeit.

II. Hazai kezdeményezések

II.1. Szakiskolai program a hallássérült fiatalok munkaerőpiaci integrációjáért

Az általános iskola befejezését követően a hallássérült fiatalok továbbtanuló többsége szakiskolában, speciális szakiskolában folytatja tanulmányait. A speciális intézményekben tanuló fiatalok meghatározó hányadának kevésbé piacképes, alacsonyan kvalifikált szakmák választására nyílik lehetőségük.

Ma Magyarországon a hallássérült gyermekek mintegy 40%-a jár speciális iskolákba (70% siket és 30% nagyothalló), míg a fennmaradó 60% (70% nagyothalló, 30% siket) a hallók között, többségi iskolákban tanul. Az intézmények profilja mind összetettebbé válik, a tanulók a hallásvesztés és a járulékos egyéb fogyatékoságok szempontjából egyre heterogénebbek. Ezen a problémán belső differenciálással igyekeznek segíteni. Az oktatás időtartama 1–2 évvel hosszabb a többségi iskoláknénál. Az általános iskola befejezése után a hallássérült gyermekek oktatása a speciális iskola 9-10. évfolyamán, illetve középiskolában folytatódik. A speciális szakiskolai, illetve szakiskolai képzés elsősorban egyszerű, alacsony presztízsű szakmák megtanulására ad lehetőséget.

Magyarországon nincs olyan a hallássérültek integrációját segítő több területre ható módszertan, amely kiterjedne az integrációt szolgáló szakképzésre, a fogyatékosra speciálisan kidolgozott szolgáltatásfejlesztésre (gyógypedagógiai módszertani, szociális, egészségügyi és pályaeorientációs, munkaerő-piaci szolgáltatások) és a fiatalok integrált foglalkoztatását biztosító munkahely megtalálására. Éppen ezért a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány hallássérült fiatalok eredményes munkába állítását támogató programjának célja a hallássérült tanulók, fiatalok számára hátránykompenzáló, munkaerő-piaci elhelyezkedés esélyét növelő új szolgáltatási programcsomag kidolgozása, kipróbálása és meghonosítása.

A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács támogatásával megvalósuló projekt keretében kidolgozásra kerülő szolgáltatáscsomag középpontjában a szakképzésbe bevont hallássérült tanulók és közvetlen környezetük – szülők, szakképző intézmény – áll. A kidolgozásra kerülő szolgáltatáscsomag a hallássérült fiatal társadalmi integrációját segítő pedagógiai, szociális, egészségügyi, pályaeorientációs és munkaerő-piaci elemekből épül fel.

A szolgáltatáscsomag koordinációs központja egy adott térségben, településen működő speciális iskolához kapcsolódó hallássérült személyeket ellátó pedagógiai szakszolgálatok, mivel ez az intézménytípus rendelkezik a szolgáltatáscsomag egyes elemeihez kapcsolódó feladatok ellátásához szükséges hallássérülés specifikus szakmai, módszertani és gyakorlati háttérrel. A hallássérült tanulók sikeres munkaerő-piaci elhelyezkedését támogató szolgáltatáscsomag részei a pályaeorientációs program mellett a szakmatanulás hatékonyságát segítő szolgáltatás, a munkaerő-piac igényeit figyelembe vevő kiegészítő szolgáltatás, a hallássérült fiatalok igényeihez igazodó gyógypedagógiai módszertani, illetve egészségügyi és egyéb kapcsolódó szolgáltatások.

A koordináló intézmény feladata az együttműködés kialakítása minden olyan további szolgáltatóval, amely a fenti célok elérésében saját illetékességi területén segíti a fiatalt.

(Pl. regionális munkaügyi központ, alternatív munkaerő-piaci szolgáltató, szociális szolgáltató stb.)

Reményeink szerint az új szolgáltatási programcsomag képes megteremteni az élethosszig tartó tanulás feltételeit a hallássérült tanulók számára, és fenntartja számukra a továbbtanulás és a magasabb szintű képzettség megszerzésének esélyeit.

A program arra a mindenki által jól ismert ténymegállapításra épít, hogy Magyarországon nagyon sokféle szolgáltató, illetve jól képzett szakmai műhely próbál magas színvonalú szolgáltatást biztosítani a saját ellátási területén. Programunk a már meglévő, a szolgáltatási piacon már jelen lévő szolgáltatók egybekapcsolásával, egyfajta helyi szolgáltatási hálózat kialakulásának ösztönzésével kívánja a hallássérült fiatalok szakképzéstől a munkaerőpiacra való belépésig terjedő életútjának támogatását eredményesebbé, hatékonyabbá tenni. Az egymástól szeparáltan működő, egymásról olykor nem is tudó szolgáltatások kapacitásának, humánerőforrásának a hallássérült fiatalok igényeire reagáló célzott egybekapcsolása egyénre szabott hatékony megsegítést tud biztosítani minden rászoruló számára. A program során az egyes szolgáltatók szolgáltatási kínálatának személyre szabott egybehangolása a hallássérült fiatallal és családjával személyes kapcsolatban álló, a fiatal életútját követő mentor feladata. A mentor kulcszereplője a szolgáltatáscsomag működtetésének. Tevékenysége olyan sokrétű összetett feladatokból áll, mint kapcsolati háló kialakítása, az együttműködések lehetséges területeinek feltárása, együttműködési megállapodások megkötése, szolgáltatások összekapcsolása, információáramlás biztosítása a fiatal, család és szolgáltatók hármásában.

A projekt előkészítő szakaszában a Közalapítvány megbízásából a Krolify Vélemény- és Szervezetkutató Intézet átfogó, kvantitatív kutatást végzett a hallássérült fiatalok iskolai és munkaerő-piaci integrációjának témakörében. A kutatás három fő részre tagolódott, a hallássérült fiatalok, a hallássérült gyermekek szülei, valamint a hallássérült fiatalokkal kapcsolatban álló szolgáltatók körében történt kérdőíves adatfelvételen alapuló vizsgálat.

A kérdőíves megkérdezések elsősorban az iskolai oktatást segítő módszerek alkalmazására és azok hasznosságára, az iskolai és társas integrációra, a szakma- és munkahelyválasztás motivációira, valamint a munkaerő-piaccal kapcsolatos feltevésekre vonatkoztak.

„A három részkutatás eredményei jelentős mértékben összecsengenek, a szerzett tapasztalatok alapján néhány egészen markáns problémakör vázolható fel.

- a hallássérült fiatalok társas integrációja, különösen a halló kortárs-csoportok vonatkozásában nem kielégítő;
- a hallássérült gyermekek egy jelentős csoportja komoly iskolai problémákkal szembesül, az iskolák teljesítménye a speciális igények kielégítésében elmarad a kívánatostól;
- a hallássérült fiatalok és szülei pályaválasztással, munkaerő-piaccal kapcsolatos információi hiányosak, a tájékoztatásban, orientálásban az iskola szerepe lenne a döntő, viszont ezt a feladatot nem tudja teljes mértékben betölteni;
- a hallássérült személyek munkaerő-piaci beilleszkedése, elhelyezkedése elsősorban a tanult szakmájuknak megfelelő munkakörök hiánya miatt nehézkes.” (KROLIFY 2009, 155.) A kutatás során egyértelműen kirajzolódott, hogy a hallássérült fiatalok iskolai és munkaerő-piaci integrációja komoly nehézségekkel terhelt. Az információáramlás javítása, a célzott tájékoztató, pályorientációs programok, a gyermekek (és szülei), valamint a szolgáltató intézmények közötti kapcsolatok intenzívebbé tétele nagyban segíthetné a jelenleg meglehetősen problémás folyamatok zökkenőmentesebbé tételét. Alapvető fontosságú lenne a hallássérült fiatalok körében

tapasztható elzárkózás feloldása, a csoport fokozottabb társadalmi integrációjának előmozdítása, a felelős döntések fiatalok által történő meghozatalának támogatása.” (KROLIFY 2009. 12.)

A projekt egyik meghatározó eleme az a hallássérülés specifikus pályaeorientációs program, amely az integráltan vagy speciális intézményekben tanuló hallássérült fiatalok életpályatervezését kívánja támogatni, segíteni. A pályaeorientációs program koncepciójának kidolgozásában meghatározó gondolat – a projekt szemléleti kereteihez igazodva – a már meglévő szolgáltatási rendszer szereplőinek maximális mértékű bevonása. Terveink szerint a pályaeorientációs program a helyi adottságoktól függően nem feltétlenül osztálykeretben kerül megvalósításra. Elképzelhető – figyelembe véve, hogy az integrált tanulók kevés számban tanulnak egyazon intézményben, inkább elterjedt az a gyakorlat, hogy más-más intézményben folytatják tanulmányaikat –, hogy a pályaeorientációs program kiscsoportos formában vagy egyéni foglalkozások keretében valósul majd meg. Ezért fontos, hogy a kidolgozandó program tartalmában és módszertanában is kínáljon olyan alternatívákat a megvalósítóknak, melyek lehetővé teszik a helyi adottságokhoz való alkalmazkodást.

A projekt kidolgozása során mindvégig szem előtt tartottuk, hogy az egyes szolgáltatók tevékenységének célzott koordinálása önmagában nem hozhatja meg a kívánt eredményességet anélkül, hogy a résztvevők kellően fel lennének készítve a célcsoport igényeinek ismeretére, illetve az egymással való kooperációra, a kialakított kapcsolati háló működtetésére. Éppen ezért a projekt részeként kidolgozásra kerültek azok a felkészítő programok és tartalmak, amelyek minden szereplő számára a neki szükséges információkat tartalmazza. Ezeknek a felkészítő programoknak az összeállításában kiemelt szempontjaink voltak, hogy mindenki megfelelő ismeretekkel rendelkezzen a hallássérültekről, ismerje a szolgáltatási hálóépítés technikáját és pontosan tudja definiálni a saját helyét ebben a szolgáltatási rendszerben.

A program kipróbálása folyamatban van. A szolgáltatáscsomag bevalása esetén nemcsak a szakképzést, hanem a felnőttképzést és a felsőoktatást is kiegészítheti, továbbá segíti a nyílt munkaerőpiacon történő elhelyezkedést és a munkaerő-piaci igényeknek való megfelelést.

II.2. Dobbantó program, a lemorzsolódó sajátos nevelési igényű (SNI) szakiskolai tanulók iskolai és társadalmi integrációjának egyik lehetséges útja

A szakiskolai lemorzsolódás arányszáma a legutóbbi kutatások szerint 26%². Ez az évek óta növekvő arányszám a szakiskolai képzéssel foglalkozó szakembereket arra készítette, hogy különböző országos szintű fejlesztéseket indítsanak el (pl. SZFP I-II.). Ezekre, illetve külföldi jó gyakorlatokra épít a Dobbantó program, amely a Munkaerő-piaci Alap képzési alaprész központi keretéből, az Oktatási és Kulturális Minisztérium és a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet támogatásával valósul meg. A program megvalósító szervezete a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, szakmai vezetője Bognár Mária.

2 Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet (2009): Szakiskolai mérések. 2008/2009. év végi mérés. https://www.nive.hu/index_sec.php, NSZFI, Budapest.

A közoktatási törvény 126.§-a³ az SNI tanulók számára egy előkészítő osztály indítását teszi lehetővé. Ez a törvény volt a háttere a Dobbantó program létrehozásának.

A Dobbantó program célja, hogy a 2008-2011 közötti időszakban kipróbáljon egy olyan intézményfejlesztési formát, mely eredményesen felkészítheti a szakiskolákat a lemorzsolódás csökkentésére. A program szakemberei egy új pedagógiai program kidolgozásában és megvalósításában nyújtanak segítséget, mellyel a hagyományos iskolai képzésben kudarcot átélt fiatalok tanulási sikereket érhetnek el, és felkészülhetnek a munkaerőpiacra történő sikeres kilépésre. Olyan sajátos nevelési igényű fiatalokról van szó, akik a megismerő funkciók és/vagy a viselkedés fejlődésének rendellenességével küzdenek és/vagy az iskolarendszertől korábban kiszorítottak.

A program épít az eddigi hazai fejlesztésekre (MAG, SZFP-I, SZFP-II, EQUAL, NFT HEFOP 3.1.1. és 2.1.1.b.) és a nemzetközi szervezetek (E2C, APS International) jó gyakorlataira egyaránt.

A program megvalósítói

A Dobbantó programban 15 – pályázati úton bekerült – szakiskola vesz részt, mely vállalta, hogy a célcsoport számára a szakiskolai képzés 9. évfolyama elé előkészítő új évfolyamot szervez. A szakiskolák az ország különböző megyéiben találhatóak, amelyek 2008 novemberétől elkezdték a felkészülést a tanulóközpontú Dobbantó osztályok létrehozására. 2009 szeptemberétől pedig megkezdődött a munka az újonnan kialakított osztályokban.

A munka jelenleg az alábbi intézményekben zajlik: Martin János Szakiskola – Miskolc; „Esély Pedagógiai Központ” Általános Iskola, Speciális Szakiskola – Békéscsaba; Budai-Városkapu Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Speciális Szakiskola – Pécs; FVM Bercsényi Miklós Élelmiszeripari Szakképző Iskola – Budapest; ADDETUR Alapítványi Gimnázium és Szakképző Iskola – Budapest; Göllesz Viktor Általános Iskola, Speciális Szakiskola – Irgszemcse; Éltés Mátyás Általános Iskola, Speciális Szakiskola – Nyírbátor; Than Károly Gimnázium, Szakközépiskola és Szakiskola – Budapest; Harruckern János Gimnázium, Szakképző Iskola, Készségfejlesztő Speciális Szakiskola – Gyula; Öveges József Gyakorló Középiskola és Szakiskola – Budapest; Esély Kövessi Erzsébet Szakképző Iskola – Budapest; Szász Márton Általános Iskola, Szakiskola, Speciális Szakiskola – Tapolca; Kecskeméti Műszaki Szakképző Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégium – Kecskemét; Szolnoki Szolgáltatási Szakközép és Szakiskola – Szolnok; Kiskunfélegyházi Középiskola, Szakiskola, Speciális Szakiskola és Kollégium – Kiskunfélegyháza.

A program támogató rendszere

A Dobbantó program fókuszában a tanuló helyezkedik el, akinek egyéni szükségleteihez, fejlődési igényeihez igazodó bánásmódot, személyközpontú tanítás-tanulást biztosít egy kompetenciaalapú programcsomag segítségével a pedagógus.

3 • a szakértői és rehabilitációs bizottságok újrazivizsgálják a pszichés fejlődési zavarok miatt sajátos nevelési igényűvé nyilvánított tanulókat;
• az illetékes fővárosi és megyei önkormányzatok a tankötelezettség teljesítésére szakiskolákat jelölnek ki;
• a kijelölt iskolák új, előkészítő 9. évfolyamokat hoznak létre, amelyekben egyéni ütemterv kidolgozásával, egyéni foglalkozások megszervezésével segítik a tanulókat;
• a kijelölt iskolák nem tagadhatják meg az érintettek felvételét akkor sem, ha a tanuló már nem tanköteles.

A fejlesztés tulajdonképpen egy releváns akciókutatás, mert a program egészére vonatkoztatott rendszeres önértékelést, reflexiót s megfelelő szakmai támogatást biztosít. Ezáltal az intézmények saját változási folyamataiknak aktív gazdáivá tehetőek. Az intézményeket erre a szerepre több sajátos támogató rendszerrel készíti fel a program:

- Az iskolák pedagógusait az iskolákban szervezett rendszeres tréningekkel és mentori segítséggel támogatja. A pedagógus-teameket a változást segítő mentorok új pedagógiai módszerekkel (pl. adaptív és differenciált tanulásszervezés; a személyközpontú tanítás-tanulás folyamat, tanulási helyzetek, amelyek a tanulók alapszükségeire összpontosítanak) és oktatási tartalmakkal (pl. kompetenciaalapú programcsomag), támogatási formákkal (pl.: szerződéses rendszer; segítő párrendszer; segítő és diákpárjának heti rendszerességű beszélgetése; egyéni fejlődési terv; pályaaorientáció) segítik.
- Az intézményvezetés számára ún. „edu-coach” szolgáltatást biztosít. Az „edu-coach” olyan szakembert jelent, aki jártas az üzleti világban, s az intézményvezetőknek abban segít, hogy a szakiskola megtalálja a helyét a helyi közösségen belül az adott fenntartó bevonásával. Ezen kívül a helyi pedagógiai program kialakításában, megvalósításában, a változások kezelésének stratégiáiban és a munka világának megismerésében nyújt támogatást. Az iskolákba rendszeresen kijárnak az edu-coachok.
- A program könnyen alkalmazható önértékelési eljárásokat bocsát az intézmények rendelkezésére, amelyek segítségével nyomon követhetik saját változásaikat, s mérőföldköveket határozhatnak meg saját fejlődési folyamatukban.
- A Dobbantó program megvalósítását öt szakmai munkacsoport segíti, mindegyik azokra a nagy területekre szerveződik, amelyeknek kitüntetett fontossága van a program kialakítása és eredményes megvalósítása szempontjából: tartalomfejlesztés, híd a munka világába, diáktámogatás, iskolafejlesztés, intézményesítés/fenntarthatóság.

A tartalomfejlesztők elsősorban a NAT adott műveltségterületeire épülő modulokat fejlesztik, amelyek a következők: anyanyelv (5 modul), matematika (2 modul), természetismeret és matematika (2 modul), természetismeret (1 modul), társadalomismeret (2 modul), idegen nyelv (2 modul) (Tartalomfejlesztő és Híd mcs. 2009). A „Híd a munka világába” munkacsoport az életpálya-építéssel kapcsolatos modulokat fejleszti. Ezek az alapvető munkavállalói és életpálya-építési kompetenciákhoz kapcsolódó modulok (8 modul) és a munkavégzéssel kapcsolatos kompetenciákhoz tartozó modulok (22 modul) (Tartalomfejlesztő és Híd mcs. 2009). A diáktámogatók a diákok személyiségének és teljes körű támogatási formáinak megismerésében segítik a pedagógusokat, s a következő elv alapján támogatják őket: „Segítők vagyunk, és ez azt is jelenti, hogy képesnek kell lennünk magunkkal mindazt megcsinálni, amit a segítettekkel teszünk vagy tőlük elvárunk.” (Gyórik és mtsai 2009. 25.). Az iskolafejlesztők felelősek a pedagógusok szakmai fejlesztéséért, a vezetésfejlesztésért, a szervezetfejlesztésért és a program helyi beágyazódásának elősegítéséért. Az intézményesítők feladatai az intézmények körének kiválasztása, a szakképzési rendszerbe való illeszkedés/illesztés kidolgozása, részvétel a Dobbantó működtetésében és a fenntarthatóság kialakítása.

Hol tart most a Dobbantó?

A programban 2009 szeptemberében a fejlesztési szakasz lezárása után megkezdődött a megvalósítás. Az iskolákban elkészültek a vonzó tanulási környezetet biztosító osztálytermek és felálltak a felkészült pedagógus-teamek. A 15 Dobbantó osztályba 169 tanuló jelentkezett. A tanulók közül 35,5%-nak van SNI A diagnózisa, 16,5%-nak SNI B diagnózisa, 12,4%-nak rendelkezik BTM diagnózissal és 35,5%-uknak nincs semmilyen

diagnózisuk. A fiatalok 9,3%-a már az iskolarendszeren kívülről érkezett, tehát valamilyen képzésben lemorzsolódott. A saját iskolában évet ismétlők száma megegyezik a más középiskolából érkezőkével kb. 15% (Intézményesítő munkacsoport, 2009). Az általános iskolákból közvetlenül érkezők aránya a legmagasabb, közel 60%.

A Dobbantó program eddig bizonyította megtartó erejét, ugyanis a szeptemberben beiratkozott diákok 95%-a még mindig szívesen tanul a saját Dobbantó osztályában. Tehát, aki lemarad, az nem feltétlenül marad ki.⁴

II.3. KOMP és MHGY programok a sikeres munkaerőpiaci felkészülésért

Az iskolai élet és a munkavállalás között igen nagy szakadék húzódik, ami nem csak az addigi életforma – időbeosztás, tevékenységrendszer, felelősségvállalás – gyökeres megváltozását jelenti, de magában hordozza az érzelmi feszültséggel járó átlépést a gyermek-létből a felnőtt-létbe. Lényegesen könnyebb a váltás egy fokozatos felkészítés mellett, átvezetve a fiatalokat az iskolából a munka világába.

Lényeges mindez olyan szemszögből is, hogy a munkanélküliség szempontjából köztudottan az egyik legveszélyeztetettebb társadalmi csoport a pályakezdők köre. A speciális szakiskolák diákjai esetében általában halmozottan jelentkeznek hátrányok a fogyatékoság mellé: objektív megközelítésben a szakképzettség, munkatapasztalat hiánya, szubjektív oldalról pedig az önbizalomhiány, a negatív énkép, a munkavállaláshoz nélkülözhetetlen kulcskompetenciák gyengesége, olykor hiánya.

E hátrányok kezelésének egyik módja, ha a sajátos nevelési igényű fiatalokat a szakmaszerzésre ösztönözzük, illetve ezzel egyidejűleg elkezdődik az a tudatos, célorientált folyamat, ami munkába állásukat segíti elő a kompetenciafejlesztéssel megtámogatott életpályatervezés nyomán.

Az új Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2007–2010. évekre vonatkozó középtávú intézkedési terve – 1062/2007. (VIII. 7.) Korm. határozat IV./5. pontja alapján – rendelkezik arról, hogy: „...A szakképzésbe bekapcsolható fogyatékos fiatalok esetében a képzés és pályaaorientáció intézményrendszerének fejlesztésével meg kell teremteni a képzés, a rehabilitáció és a foglalkoztatás összhangját.”

A Fogyatékos Személyek Esélyegyelőségéért Közalapítvány ezen alapelvet szem előtt tartva valósítja meg a „Kompetencia központú oktatásfejlesztés, a munkavállalásra való felkészítés egyéni programja” című – a szakértők által KOMP programnak elnevezett szakiskolai fejlesztést, amely filozófiájában és célrendszerét tekintve illeszkedik a Salva Vita Alapítvány által 1996-ban kialakított Munkahelyi Gyakorlat programhoz.

A KOMP program a Munkaerőpiaci Alap képzési alaprészének oktatásért felelős miniszter rendelkezésébe tartozó keretének terhére valósul meg a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet támogatásával.

Átkelés a munka világába, avagy a KOMP program szerepe az életpálya tervezésben

A tanulmányaikat befejező fiatalok – legyenek volt bármely iskolatípus diákjai – gyakran számolnak be arról, hogy az iskola befejezését követően nem találják helyüket a világban:

⁴ A Dobbantóval kapcsolatos további információk a www.fszk.hu/dobbanto és a www.dobbantok.hu honlapokról tölthetők le.

már nem és még nem tartoznak egy adott helyre. Fokozódik ez az érzés akkor, ha a bizonyítvány megszerzését követően nem egy másik – már szinte megszokott követelményrendszer mellett működő – iskolában folytatódik az életút, hanem a fiatal a munkavállalás küszöbén áll.

A KOMP program törekvése, hogy az intézményekben ne a végbizonyítvány megszerzése vagy „megszereztetése” legyen az iskolavezetés, a pedagógusok, a szülők és a diákok célja, hanem a munkába állás lehetőségének tudatosítása, ennek érdekében pedig a tudatos életpálya-tervezési tevékenység megvalósítása. A tanulás és a munkavégzés közötti átkelésben, „át-kompolásban” nyújt közvetve segítséget a program.

Ennek érdekében kidolgozásra került a munkavállalásra előkészítő, orientációs programcsomag a speciális szakiskolák – és az integrációt felvállaló szakiskolák – részére, amelyet heti két tanórában dolgoznak fel a pedagógusok a tanulókkal. Az orientációs programcsomag feladatai az önismeret, a pozitív énkép és a munkavállaláshoz szükséges alapkompenciák erősítését célozzák. Bár a program a 9. évfolyamon tanuló diákok fejlesztését vállalja fel, azonban a szakiskola valamennyi évfolyamát érintő fejlesztés kezdeteként is értelmezhető, hiszen hosszabb távon a már több szakiskola által bevezetett és sikerrel alkalmazott Munkahelyi Gyakorlat program előkészítését is feladatának tekinti.

A KOMP program pilot jellegű, a pályázati ciklusban aktív együttműködést teremt a pályázókkal a sajátosságokhoz igazodó gyakorlat, eszköztár, folyamatfejlesztés kialakítására, kipróbálására, a reflexiók beépítésére – vezetői elkötelezettséget, nevelőtestületi nyitottságot, a változások bevezetését várva és segítve. Öt megvalósító intézményben, öt településen zajlik a modell-kipróbálás:

- Martin János Szakképző Iskola, Miskolc (speciális szakiskola),
- Pattantyús Ábrahám Géza Szakképző Iskola, Sajószentpéter (integráló intézmény),
- Ganz Ábrahám és Munkácsy Mihály Szakközépiskola és Szakiskola, Zalaegerszeg (integráló intézmény),
- Montágh Imre Általános Iskola és Speciális Szakiskola, Esztergom (speciális szakiskola),
- RIDENS Szakképző Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégium, Nyíregyháza (speciális szakiskola).

A program sajátossága, hogy a közoktatás keretein belül, a szakiskolákra irányuló más fejlesztésekkel összhangban és azoknak a hatásait felhasználva generál az intézményen belül szervezeti átalakulást, aktivizálva és bevonva a szereplőket (tanuló, pedagógus, intézmény, szülő, munkaerőpiaci szereplők), összekapcsolva a szakképzési tevékenységet az alapvető munkavállalói kompetenciák fejlesztésével, a munkaadók informálásával és a valódi munkavállalási gyakorlattal.

Az együttműködés során alakuló intézményfejlesztési-, intézményi-, intézményközi együttműködési rendszer ösztönzi a pedagógusokat új, a tanulási környezetet és a fejlesztést elősegítő új módszerek kidolgozására, eszközök fejlesztésére, azok bemutatására és cseréjére a programban részt vevő többi intézmény számára is, melynek jó alkalmat teremtenek a hálózati találkozók.

A speciális szakiskolák kezébe e fejlesztés által olyan eszköz adható, ami – a meglévő szolgáltatási rendszerek mellett – erősíti az intézmény szakmai és társadalmi presztízsét, kapcsolódik az iskolai kompetencia-fejlesztéshez és életpálya építési folyamathoz, emellett pedig a kapcsolatrendszert tárja szélesre – értékes partnerként a munkaerőpiac szereplőit bevonva az intézmény látókörébe.

A KOMP program jelenleg a 9. évfolyam tanulóira fókuszál, azonban a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács döntése nyomán lehetőség lesz a fejlesztés folytatására a 10. évfolyamon is.

Munkahelyi Gyakorlat program, avagy egy lehetséges válasz az átalakuló munkáltatói elvárásokra

A munkavállalókkal kapcsolatos munkáltatói igények nem statikusak, hanem dinamikusan változnak. Ezért a foglalkoztatói igényeknek való megfelelés csak kellő alkalmazkodással lehetséges. A hazai szakoktatási rendszer bár egyre inkább felismeri a munkaerőpiaci szükségletek és elvárások jelentőségét, maradéktalanul nem képes felkészíteni tanulóit a dinamikus változásokra.

A speciális szakiskolák esetében különösen izgalmas kérdés a fiatalok felkészítése a munkavállalásra, hiszen a közvélekedés, az előítéletek és a diszkriminatív paradigmák léte gyakran nem kedvez az egyébként szakmailag kihívást jelentő, de eredményeket felmutatni képes kísérleti programoknak.

Magyarországon az értelmi fogyatékos fiatalok oktatása alapvetően szegregáltan történik, így a tanulók nem kapnak esélyt arra, hogy szembesüljenek a felnőtt társadalom és egyben a munkahelyek elvárásaival. A munkaadóknak sincs lehetősége megismerni a sérült emberek munkavégző képességét, adottságait, ezért leginkább elzárkóznak a foglalkoztatásuk elől. Ezt a két alapvető hiányosságot igyekszik megszüntetni a Munkahelyi Gyakorlat (MHGY) program, amely hidat képez az iskola zárt világa és a felnőtt társadalom között.

A Munkahelyi Gyakorlat program fejlesztése már nem a kísérleti fázisban tart, 1996-ban dolgozta ki és vezette be Budapesten a Salva Vita Alapítvány (www.salvavita.hu); jelenleg az ország 17 településén működik a program, illetve az oktatási intézmények hálózati működését a módszergazda alapítvány támogatja.

A program a speciális szakiskolák értelmi fogyatékos, jól szocializált, megfelelő munkaképességgel rendelkező tanulóit készíti fel az integrált munkavállalásra, a felnőtt életre. A gyakorlat során a tanulók heti egy alkalommal különböző nyílt munkaerő-piaci munkahelyekre járnak gyakorlatra. Az évfolyamonként két-három – nagyobb személyi erőforrás esetén több – tanulót egy iskolai segítő kíséri a munkahelyekre, ahol két-két hónapot töltenek, majd munkahelyet váltanak. Ennek következtében az iskolai tanév végére nyolc munkahelyet, és ezzel együtt nyolc munkatípust ismernek meg a település különböző pontjain.

A program kulcselemei összefoglalva (Salva Vita 2007):

- a szakiskolás tanulók heti egy alkalommal,
- 3-4 óra időtartamban,
- 2, maximum 3 fős kiscsoportban,
- kéthavonkénti váltásban,
- mindvégig iskolai kísérő felügyelete mellett,
- egyszerű, betanított munkakörben,
- bérezés nélküli munkát végeznek.

A tanulók programba kerülését kiválasztás előzi meg. A kiválasztásban olyan iskolai szakemberek vesznek részt, akik jól ismerik a fiatalokat. A kiválasztás szempontjai a megfelelő

magatartás, egészségi állapot, de kiemelt figyelmet kap a munkakészség, motiváció, érettség is. A programba való bekerülés alsó korhatára 16 év. A pedagógusok az MHGY megkezdése előtt a fiatalokat felkészítik a munkavégzésre, ami az alábbi témaköröket öleli fel: munkahelyi szabályok, elvárások, felnőtt viselkedés, kommunikáció, munka- és balesetvédelem, higiéniai ismeretek.

A program nem szakmatanuláshoz kötött, a hangsúly azon van, hogy minél szélesebb körben szerezzenek munkatapasztalatot a diákok. Képességeik alapján leginkább az egyszerű, betanított munkakörökben tudnak jól teljesíteni.

A diákok által – a gyakorlati tapasztalatok alapján megerősített – betölthető munkakörök: raktárosi munkakör, irodai kisegítő, élelmiszeripari munkakörök, termék-összeállító munkakörök, textil- és bőripari munkakörök, faipari munkák, könyvtári kisegítő munkakör, építőipari munkakörök, elektrotechnikai betanított munkakörök, gyógyszerészeti kisegítő feladatok, mosodai munka, szerszámkarbantartás, takarítói munkakör, mezőgazdasági, kertészeti munka, udvaros munkakör, konyhai munkakörök, állatgondozói munkakör, árufeltöltő munkakör, nyomdai-papíripari munkakörök, segítő, szociális munkakörök, postai munkakör.

A Munkahelyi Gyakorlat program intézményi szintű támogatása jelenleg a Szociális és Munkaügyi Minisztérium jóvoltából a Munkaerőpiaci Alap rehabilitációs alaprész 2008. évi központi keretének terhére valósulhat meg.

Összefoglalás

Magyarország, az első államok egyikeként a világon, ratifikálta azt az ENSZ egyezményt, amely a fogyatékossgal élő személyek jogait fekteti le. Az egyezmény kötelező hatályának elismeréséül hazánkban az Országgyűlés megalkotta a 2007. évi XCII. törvényt. A jogszabály 24. cikke rendelkezik az oktatás területéhez kapcsolódó jogokról, így az alapfokú-, valamint a középfokú oktatásról. Az egyezmény előírja:

„...A részes államok képessé teszik a fogyatékossgal élő személyeket életvezetési és szociális fejlődési készségek elsajátítására, hogy elősegítsék az oktatásban és a közösségekben való teljes és egyenrangú részvételüket.

...A részes államok biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyek bátrányos megkülönböztetés nélkül és másokkal azonos alapon férnek hozzá az általános felsőfokú oktatáshoz, a szakképzéshez, felnőttoktatáshoz és élethosszig tartó tanuláshoz. E célból biztosítják az ésszerű alkalmazkodást a fogyatékossgal élő személyek számára.”

A cikkben bemutatott programok mindegyike – összhangban az ENSZ Egyezmény rendelkezéseivel - a sajátos nevelési igényű fiatalok életpálya tervezést segíti elő oly módon, hogy közvetve vagy közvetlenül a szakmaválasztásra, az elhelyezkedésre, munkavállalásra készít fel, ezzel is elősegítve az egyenlő esélyű társadalmi részvételt és a munkaerőpiaci integrációt.

Felhasznált irodalom

Barroso, J. M. (2010): *EUROPE 2020 - A strategy for sustainable growth and jobs. Contribution from the President of the European Commission to the informal meeting of Heads of State and Government of 11 February 2010.* European Commission, Brüsszel.

- European Disability Forum (2009): *Proposal for a European Pact on Disability*. EDF, Brüsszel.
- European Disability Forum (2010): *Fact and figures about disability*. Letölthető: http://www.edf-feph.org/Page_Generale.asp?DocID=12534, EDF, Brüsszel.
- Európai Bizottság (2009): *Bizottsági munkadokumentum – Konzultáció a jövőbeni „EU 2020” stratégiáról*. Brüsszel, 2009.11.24. COM(2009)647 végleges. European Commission, Brüsszel.
- Európai Bizottság (2010): *Bizottsági szolgálati munkadokumentum – A lisszaboni stratégiát értékelő dokumentum*. Brüsszel, 2.2.2010 SEC(2010) 114 végleges. European Commission, Brüsszel.
- KROLIFY Vélemény és Szervezetkutató Intézet (2009): *Hallássérült fiatalok pályorientációja és munkaerőpiaci integrációja – Diákok, szülők és szolgáltató intézmények körében végzett kutatási tapasztalatok tükrében – kutatási zárótanulmány*.
http://www.fszk.hu/opi/szolgáltatás/szakiskolai/Zarotanutmany_HAFIMU.pdf, 155.
Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, Budapest.
- Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet (2009): *Szakiskolai mérések. 2008/2009. év végi mérés*. https://www.nive.hu/index_sec.php, NSZFI, Budapest.
- Tartalomfejlesztő és Híd a munka világába munkacsoport (2009): *A Dobbantó program tanulás-szervezés keretei*. Munkaanyag. Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, Budapest.
- Győrik Edit és mtsai (2009): *Diáktámogató munkacsoport*. In: Hírlevél, 2009/I. szám. 25.
Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, Budapest.
- Intézményesítő munkacsoport (2009): *Kik járnak a 2009/2010-es tanév Dobbantós osztályába?*
In: Hírlevél, 2009/III. szám, Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, Budapest.
- Salva Vita Alapítvány (2007): *Munkára készen – Útmutató munkáltatóknak*. Salva Vita Alapítvány, Budapest
- Bíró Veronika–Palkovics Rozália Natália (2006): *„Hatás-vadászat” A Munkabelyi Gyakorlat hatás-vizsgálata*. Salva Vita Alapítvány, Budapest.

Az **ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar** a közoktatásban, az egészségügy különböző területein és a szociális szférában dolgozó szakemberek széles köre számára kínál igényes választékot **szakirányú továbbképzési és tanfolyami képzési** keretében.

A képzésekről bővebb tájékoztatás a **www.magye-1972.hu** MAGYE honlapon, a www.barczi.hu honlapon „Továbbképzés” címszó alatt, illetve a **www.gyogypedszemle.hu** honlapon található. Érdeklődni lehet a 358-5557 telefonszámon, és információ kérhető a tovabbkepzo@barczi.elte.hu e-mail címen.